

Papers in Honour of Rastko Vasić 80th Birthday

Зборник радова у част 80 г. живота Растка Васића

АРХЕОЛОШКИ ИНСТИТУТ

**ЗБОРНИК РАДОВА У
ЧАСТ 80 Г. ЖИВОТА
РАСТКА ВАСИЋА**

Уредници
Војислав Филиповић
Александар Булатовић
Александар Капуран

Београд
2019

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

**PAPERS IN HONOUR
OF RASTKO VASIĆ
80th BIRTHDAY**

Editors

**Vojislav Filipović
Aleksandar Bulatović
Aleksandar Kapuran**

Belgrade
2019

Published by

Institute of Archaeology, Belgrade

For publisher

Miomir Korać

Editors

Vojislav Filipović

Aleksandar Bulatović

Aleksandar Kapuran

Editorial board

Arthur Bankoff, Brooklyn College, CUNY, New York (USA)

Anthony Harding, University of Exeter, Devon (UK)

Barbara Horejs, Institute for Oriental and European Archaeology, Austrian Academy of Sciences, Vienna (AUT)

Albrecht Jockenhövel, University of Münster, Münster (GER)

Maya Kashuba, Institute for the History of Material Culture, Russian Academy of Sciences, St. Petersburg (RUS)

Miomir Korać, Institute of Archaeology, Belgrade (SRB)

Carola Metzner-Nebelsick, Ludwig-Maximilians-Universität, München (GER)

Lolita Nikolova, International Institute of Anthropology, Utah (USA)

Christopher Pare, Johannes Gutenberg-Universität, Mainz (GER)

Hrvoje Potrebica, University of Zagreb, Zagreb (CRO)

Roberto Risch, Universitat Autònoma de Barcelona (ESP)

✠ Alexandru Szentmiklosi, Muzeul Banatului, Timisoara (ROM)

Marc Vander Linden, University of Cambridge, Cambridge (UK)

Ognjen Mladenović, secretary

Rewieved by

Editors and members of the editorial board

Translation

Authors

Proof-reading

Caitlyn Breen

Design

Institute of Archaeology

Printed by

Sajnos d.o.o., Novi Sad

Printed in

250

CONTENTS

Foreword / Увод.....	7
M. Svilar, Biography of Rastko Vasić / М. Свилар, Биографија Растка Васића	11
M. Svilar, Bibliography of Rastko Vasić / М. Свилар, Библиографија Растка Васића....	17
A. Harding, Rastko Vasić: some personal reflections.....	40
С. Мандић, Пут у Миделхарнис.....	41
Notes about life and archaeology / Цртице о животу и археологији.....	42
D. Antonović, S. Vitezović, J. Šarić, The Early Neolithic Settlement at Velesnica:	
Lithic and Osseous Industries.....	63
M. Stojić, Mislilac iz Medvednjaka.....	71
S. Alexandrov, Early Bronze Age Barrow Graves in North-West Bulgaria.....	75
†B. Hänsel, B. Teržan, K. Mihovilić, Konzeptioneller Wandel im früh- bis mittelbronzezeitlichen Befestigungsbau Istriens.....	95
J. Станковски, Планинско светилиште Татићев Камен: три аспекта обредне праксе....	111
M. Ljuština, Rame uz rame: zajednice vatinske kulture u Banatu.....	125
K. Dmitrović, Contribution to the Study of Spectacle-shaped Pendants in Western Serbia.....	137
B. Molloy, A warrior's journey? Some recent taxonomic, trace element and lead isotope analyses of Mediterranean Later Bronze Age metalwork in the Central and West Balkans...	143
M. Blečić Kavur, B. Kavur, Privjesak kao tijelo – tijelo kao poruka.....	155
A. Kapuran, The Find from Medoševac 20 Years Later – an Addition to the Studies of the Tumulus Culture on the Territory of the Central Balkans.....	165
J. Koledin, "Novi" nalazi nanogvica tipa Regelsbrunn u Вачкој.....	177
М. Лазић, Гробови инхумираних покојника у некрополама брњичке културе.....	187
P. Medović, Sečanj IV — ostava metalnih predmeta.....	201
L. Leshtakov, Bronze Spear and Javelin Heads with Polygonal Sockets - A Balkan Phenomenon.....	209
A. Bulatović, Particular Types of Bowls as Heralds of a New Age in the Balkans.....	215
A. Ђорђевић, Нова сазнања о остави бронзаних налаза из Рудника.....	233
J. Bouzek, Some Early Iron Age symbols and their possible interpretations.....	241
D. Ložnjak Dizdar, Notes on several finds from the beginning of the Early Iron Age in the Danube area.....	247

B. Govedarica, Tumuli iz Brezja i neka pitanja socio-kulturnog razvoja na Glasincu u starijem željeznom dobu.....	259
T. Bader, Bemerkungen über die chronologische Lage der Hortfundgruppe „Somartin-Vetiš“.....	273
И. Бруяко, Костяной скипетр предскифского типа из городища Каргал в низовьях Дуная.....	289
V. Filipović, Iron Spears of the <i>Balkan Syginnæ</i> Type from the Central Balkans.....	297
Д. Топал, Акинак из Вршаца и проникновение клинкового вооружения скифов в Среднее Подунавье.....	307
M. Dizdār, New Late Hallstatt Finds from the Vinkovci Region (Eastern Croatia): A Contribution to the Study of Impacts from the Balkans to the southeastern Carpathian Basin.....	319
D. Mitrevski, The Ruler's Palace in Bylazora – Capital of “Independent Paeonians”.....	345
O. Mladenović, A New Find of Bronze Hinged Fibula from the Vicinity of Svrljig.....	355
M. Guštin, D. Božič, Eine kleine Sondergruppe der thrakischen Fibeln.....	367
List of authors / Списак аутора.....	372

Foreword

Since 1990, after practically 30 years and the publication of the volume of the *Starinar* journal dedicated to the academician and professor Milutin Garašanin, the Institute of Archaeology in Belgrade publishes a volume dedicated to a doyen of both Serbian and European archaeology, Rasko Vasić. In contrast to university centers, where this kind of publications are usual, due to the position of individuals as professors and teachers (*Festschrift*, *Homage...*), the scientific researchers are usually neglected in that respect, which can be seen in the fact that this volume represents the first of a kind published by the Institute of Archaeology. Bearing in mind the significance and the influence of Vasić's work on ex-Yugoslav and prehistoric archaeology of Europe, as well as the fact that he spent his entire career at the Institute of Archaeology, we consider this volume as a humble act of our gratitude for everything our dear colleague Vasić did for archaeology and the Institute, on occasion of his 80th birthday.

Indeed, Rastko Vasić stands as a great of both Serbian and Yugoslav archaeology, distinctly appreciated and esteemed, which stands in opposition to his humble and unobtrusive nature. Vasić's scientific and artistic educations often intertwined in his papers dealing both with the protohistoric art and the particular problems of the Bronze and Iron Age in southeastern Europe. Years of work and scientific questions led him to various phenomena of our prehistoric archaeology, many of which he had himself defined, but from time to time he used to go back and discover the until then unobserved Iron Age art of the Central Balkans. Only a glimpse of his bibliography at the beginning of this volume reveals the archaeological phenomena he had defined and interpreted, and through his serious and responsible scientific work and afterwards authority introduced to archaeology. His first monographs (*Културне групе старијег гвозденог доба у Југославији* and *The Chronology of the Early Iron Age in Socialist Republic of Serbia*) were created on basis of his doctoral dissertation and more than a couple of decades since the publication represent often cited literature.

Увод

Након безмало 30 лета и *Старинара* посвећеног академику и професору Милутину Гарашанину из 1990. године, Археолошки институт у Београду објављује једну засебну публикацију посвећену дојену српске, али и европске археологије Растку Васићу. За разлику од универзитетских центара, где је овај тип публикација (*Festschrift*, *Homage...*) уобичајен због позиције појединца као професора и учитеља, научни су радници обично занемарени у томе погледу, што се види и по томе да је ово прва таква засебна публикација наше куће. Но, имајући у виду значај Васићевих дела за бившу југословенску и праисторијску археологију Европе и утицај на њу, као и то што је цео свој радни век провео у Археолошком институту, сматрали смо да је овај зборник поводом 80 година живота један скромни чин наше захвалности за све што је драги колега Васић учинио за археологију и Институт.

Растко Васић доиста представља велика на српске и југословенске археологије, изразито уваженог и цењеног, што је у неку руку у супротности са његовом скромном и ненаметљивом природом. Васићево научно, али и уметничко образовање често се сустицало у његовим првим радовима, када се бавио како уметничким протоисторијским темама, тако и конкретним проблемима гвозденог и бронзаног доба југоисточне Европе. Године рада и стручна питања одвела су га ка многим феноменима наше праисторијске археологије, од којих је неке и сам дефинисао, али се с времена на време враћао, а уједно и откривао до тада незапажену уметност гвозденог доба централног Балкана. Само и летимичан поглед на његову библиографију на почетку овог зборника говори о археолошким појавама које је Васић одредио и интерпретирао, а својим озбиљним и одговорним научним радом и доцнијим ауторитетом увео у домаћу археологију. Његове прве монографије (*Културне групе старијег гвозденог доба у Југославији* и *The Chronology of the Early Iron Age in Socialist Republic of Serbia*), настале на основама док-

A complete affirmation in Yugoslav archaeology for colleague Vasić was the invitation to write no less than 13 chapters for the 5th volume of the distinguished publication *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, as one of the youngest authors, dealing with less familiar subjects or subjects with scarce background data, undetermined origin or undefined to a great extent. It can be said that even nowadays, after more than 30 years, Vasić's certain syntheses from the aforementioned publication, remain the postulates for the Iron Age of the Central Balkans. Another significant work of Rastko Vasić, although often not emphasized enough, is the fact that under the invitation of the academician Dragoslav Sreјović, he participated in writing of 150 separate units in the unique domestic archaeological encyclopedia - *Arheološki leksikon – preistorija Evrope, Afrike i Bliskog Istoka, grčka, etrurska i rimska civilizacija*, a paper that Yugoslav and Serbian archaeology lacked for a number of decades. His international reputation was confirmed by five monographs published within the prestigious *Prähistorische Bronzefunde* edition. In parallel with that, through his advice and influence, as well as through his scientific renown, he aided younger colleagues to prepare the volumes for the same edition.

In that context, it is important to mention that defending boards for magister or doctoral thesis on the subject on Bronze and Iron Age could not be imagined without the presence of the colleague Vasić. On such occasions, not a single critique or a bad word could be heard from Vasić, but positive opinion and useful suggestions above all, so that the candidate could properly prepare the thesis for future publication. Rastko Vasić has been a member of the editorial board for the *Starinar* journal for more than 40 years, as well as for many other corpora and journals in the territory of southeastern Europe. As a member of editorial staff or as a reviewer of papers and monographs, he would always point out the qualities of the submitted material, and if the other members of editorial staff or reviewers decided to reject the material, his benevolent suggestions would help in publishing each useful paper after all, even in some other journal. Also, as a long-time director of scientific projects at the Institute of Archaeology, he would always do his best to help

торске дисертације, и даље су, неколико деценија након објављивања, цитирано штиво.

Потпуну афирмацију у југословенској археологији колега Васић доживео је када је позван да, као један од тада најмлађих аутора, напише чак 13 поглавља за том V чувене *Праисторије југославенских земаља*, и то на неке теме о којима се мало знало или у вези с којима су подаци били штурни, нејасног порекла и добрим делом недефинисани. Може се рећи да и данас, након 30 и више година, поједине Васићеве синтезе из ове серије и даље остају једини постулати гвозденог доба централног Балкана. Још један значајан допринос овога типа, чини се, није довољно помињан у досадашњем његовом раду, а то је чињеница да је на позив академика Драгослава Срејовића учествовао у изради преко 150 засебних јединица у јединственој домаћој археолошкој енциклопедији – *Археолошки лексикон – преисторија Европе, Африке и Блиског истока, грчка, етрурска и римска цивилизација*, делу које је дуги низ деценија недостајало југословенској и српској археологији. Међународни углед потврдио је са пет монографија у престижној едицији *Prähistorische Bronzefunde*, док је паралелно саветима и својим утицајем, као и научним реномеом, помагао млађим колегама да припреме своје свеске за исту едицију.

У томе контексту, важно је поменути да се без колеге Васића није могла замислити комисија за одбрану магистарских или докторских дисертација на тему бронзаног или старијег гвозденог доба. Том приликом од њега се није могла чути покуда или лоша реч, већ надамне позитивно мишљење и корисне сугестије како би кандидат своје дело адекватно припремио за будуће објављивање. Преко 40 година члан је редакције *Старинара*, као и многих зборника и часописа на простору југоисточне Европе. Као чест члан редакција или рецензент радова и монографија, увек је истицао квалитете прилога, а уколико би се остатак редакције или други рецензенти одлучили да одбију аутора, он би сесвојим благонаклоним сугестијама трудио да сваки користан рад ипак буде објављен, па макар у неком другом часопису. Такође, као дугогодишњи руководиоца научних пројеката у Археолошком институту,

young colleagues on each matter, never striking as a boss or a superior.

Plenty of details on the private and professional life of Rastko Vasić, both as an archaeologist and painter and literate, can be found in the continuation of this volume, which was one of the ideas of the editors. Therefore, about 60 pages are dedicated to his life and work, biography and a detailed bibliography, while the interview is illustrated with Vasić's numerous paintings, selected by the celebrant himself. Afterward, there is a collection of papers dedicated to the colleague Vasić, written in English, German, Russian and the ex-Yugoslav languages, assorted chronologically. Unfortunately, certain authors which were invited in agreement with the celebrant did not respond, primarily due to the poor health, so the editors once again point out that they regret the situation, although on the other hand, we are grateful and proud of the content of the volume, on 33 authors of the papers, and the editorial board comprised of prominent names of the word archaeology from nine different countries.

Through this volume, the editorial board and the Institute of Archaeology would like to heartily congratulate the jubilee to our colleague Vasić and to wish him many more years in archaeology.

Vojislav Filipović
Aleksandar Bulatović
Aleksandar Kapuran

тудио се да помогне млађим колегама по свим питањима, не постављајући се притом као шеф.

Многи детаљи о приватном и професионалном животу Растка Васића и као археолога, и као сликара и књижевника, могу се наћи у наставку овог зборника, што је била и једна од идеја приређивача. Стога је првих шездесетак страна посвећено његовом животу и раду, биографији и детаљној библиографији, док је интервју илустрован бројним Васићевим сликама, по избору самог слављеника. Након тога уприличени сурадови посвећени колеги Васићу, на енглеском, немачком, руском и језицима бивше Југославије, поређани по хронолошком реду. Нажалост, поједини аутори позвани у консултацијама са слављеником нису се одазвали позиву, поглавито због нарушеног здравственог стања, па уредници и овом приликом напомињу да жале због оваквог развоја ситуације. С друге стране, поносни смо на садржај зборника – како на 33 аутора прилога, тако и на редакцију, у којој су врхунска имена светске археологије из девет земаља.

Колеги Васићу уредници и Археолошки институт овим зборником од срца честитају јубилеј и желе још много година рада у археологији.

Војислав Филиповић
Александар Булатовић
Александар Капуран

In the National Museum in Belgrade, 2018 (by Aca Đorđević)
У Народном музеју, 2018. године (фото Аца Ђорђевић)

Гробови инхумираних покојника у некрополама брњичке културе

Мирослав Д. Лазић

Апстракт: Кремирање покојника и сахрањивање њихових остатака у урнама истиче се као једна од најважнијих карактеристика у брњичкој култури, упркос чињеници да су у појединим некрополама њених припадника откривени и гробови са инхумацијом. Они се тумаче као старији, мада су неки поседовали прилоге идентичне оним из гробова кремираних покојника. Познато је осам брњичких некропола на Космету и Пештеру у којима су нађени и гробови инхумираних покојника. Раздобље у коме се они јављују (BrB2/C–HaA1) одговара хронологији брњичке културе (BrC/D–HaA2), па проистиче да су оба начина сахрањивања била истовремена, односно да се примењивао биритуални облик сахрањивања. Разлог за биритуално сахрањивање у брњичким некрополама на Космету и на Пештеру могао би да буде дужи контакт са суседима на западу, где је током бронзаног доба инхумација у тумулима била водећи облик сахрањивања. Заједништво оних који су имали различите приступе у сахрањивању довело је до настанка регионалних облика у материјалној култури брњичких заједница у тим областима, који се огледају у врстама, количини и дистрибуцији налаза од бронзе. Упоредо, очигледне разлике у количини бронзаног накита и оружја између брњичких гробова са инхумацијом и оних са кремацијом сведоче да су жене, богато дароване драгоценим накитом, и ратници инхумирани са убојитим наоружањем били на врху друштвене лествице и да су чинили посебан, владајући, сталез. Појава њихових гробова крајем средњег, а нарочито у позно бронзано доба, истиче значај повлашћене групе аристократа, хероја–заштитника, баш у време које непосредно претходи постепеном распаду традиционалних култура бронзаног доба на централнобалканском подручју.

Кључне речи: Косово, Метохија, Пештер, бронзано доба, брњичка култура, некрополе, инхумација, кремација, биритуално сахрањивање.

У некрополама брњичке културе истражено је више од 250 гробова, тако да је начин на који су они сахрањени добро познат. Опрани остаци кремираних покојника одлагани су у урне, за које су коришћене амфоре, зделе и понекад крчизи. Оне могу да буду обложене облацима, односно каменим плочама које граде цисту, или су укопаване без заштите. Као поклопци за урне служиле су зделе или прикладно одабране камене полоче. Гробови су најчешће груписани, или су укопани у веће кружне конструкције грађене од насутог камена.¹ Прилози су ретки – понека мања посуда, ватром девастиран бронзани накит (различите игле, украси за косу, огрлице, дугмад и тд), или ређе оружје (копља и врхови за стреле од бронзаног лима). Када је реч о бронзаном накиту, игле са купастом главом испод које се налази лоптасто задебљање (моделовано у виду перле) спадају у предмете којих нема изван „брњичког ареала“.²

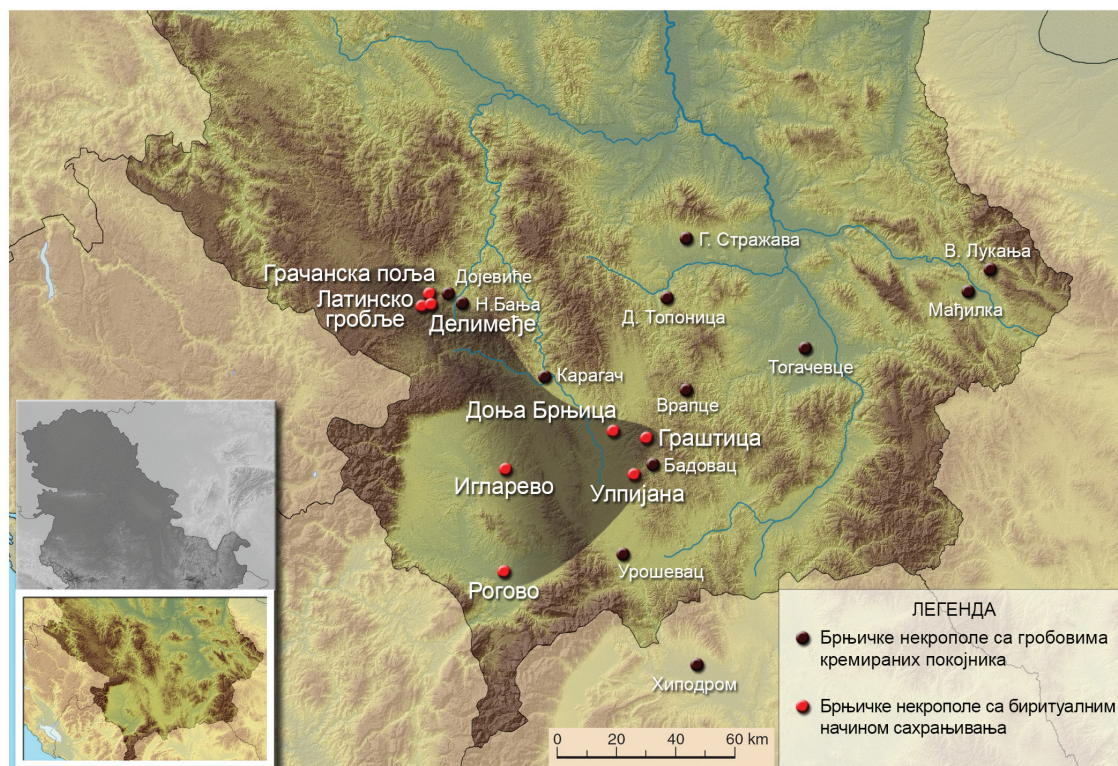
Грнчарију из гробова брњичке културе одликују чисте, складне и лако препознатљиве биконичне форме. Доминирају углачане амфоре заобљеног тела, високог купастог врата и левкасто разгрнутог обода. Зделе су, такође, углачане, обле и са широко разгрнутим ободима. Као „заштитни знак“ за брњичку керамику истичу се лучне или коленасте дршке троугаоног пресека које се на врху завршавају купастим или дугметастим протомима.

¹ Лазић 1996, 61–72.

² Лазић 1996, 73–106.

О хронологији брњичке културе, протеклих деценија, изнета су различита мишљења. Све у свему, већина се слаже да је треба датovati у период Вг C/D–На А2, или у раздобље од 1300. до 1000. године пре Христа.³

Кремирање покојника и сахрањивање њихових остатака у урнама истиче се као једна од најважнијих карактеристика у брњичкој култури, упркос чињеници да су у појединим некрополама њених припадника откривени и гробови са инхумацијом. Они су, по правилу, тумачени као старији, мада су неки имали прилоге идентичне или сличне оним из брњичких гробова кремираних покојника.⁴

Карта 1 – Некрополе припадника брњичке културе са гробовима кремираних покојника и биритуалним начином сахрањивања.

Истовремену појаву различитих облика сахрањивања у некрополама брњичке културе, први пут, јасно су истакли резултати ископавања у Игларево, код Клине у Метохији, која су обављена од 1981. до 1996. године. Тамо су, на локалитетима Риђево и Кршине, истражени гробови како кремираних (брњичких), тако и инхумираних покојника, са истоветном грнчаријом и идентичним бронзаним иглама, што је навело на закључак да је у Игларево био присутан биритуалан начин сахрањивања.⁵ После тога, лако је било установити да су и у другим, раније истраженим, брњичким некрополама, такође нађени гробови инхумираних покојника, од којих су неки били са грнчаријом или бронзаним накитом који је идентичан оном из брњичких гробова (игле са купастом главом и лоптастим задебљањем на врату, *Rollenkopfnadel*, затим *Volutenkopfnadel*, као и игле у облику ексера). Према томе, јасно је да гробове са инхумираним покојницима у некрополама брњичке културе не треба тумачити као случајност, већ као последицу одређених етно-културних превирања којима је она била изложена.

³ Лазић 1996, 114–152; исти 2009, 58; Стојић 2001, 34–36; Љуци 1998, 146; исти, 1998а; Тасић 2001, 10; Булатовић 2008, 43–45.

⁴ Летица 1982, 16; Томашевић–Цветковић 1983, 76; Мехметај 1993, 54; Љуци 1998, 146.

⁵ Љуци 2008, 126–128.

Будући да грбовима са инхумираним покојницима у некрополама брњичке културе у научној литератури није посвећена пажња, предстоји да се они подробније истраже, како би се утврдили разлози за њихову појаву и испитала њихова етно-културна и хронолошка повезаност са грбовима кремираних покојника.

Познато је осам брњичких некропола у којима су нађени и грбови инхумираних покојника. То су: Доња Брњица, Граштица, Улпијана, Игларево, Рогово–Фуше, Делимеђе, Латинско гробље и Грачанска поља (карта 1).

Доња Брњица

Некропола је истраживана 1958. и 1980. године. Откривено је 68 грובה са остацима кремираних покојника и опружен скелет инхумираног покојника, који је сахрањен на десном боку – без гробне конструкције. Тело му је било усмерено ка западу, а лице окренуто ка југу. Поред његове десне руке положен је бронзани мач датован у НаА1 (Т I/1).⁶

Граштица

У Граштици је, 1991. и 1992. године, истражена некропола брњичке културе, са 54 гроба кремираних покојника. Нађена су, такође, два гроба са остацима скелета инхумираних особа, као и две парцијално укопане лобање. Покојници су инхумирани на десном боку. Ноге су им благо повијене, а руке су приљубљене уз грудни кош. Оријентација оба скелета је југозапад – североисток. Скелети су, највероватније, били ограђени каменим конструкцијама које нису сачуване у целини, а састојале су се од вертикално и хоризонтално постављених камених плоча. У једном од грובה, недалеко од лобање, остављен је и прилог – керамичка посуда. Код парцијално сахрањених лобања, једна је била заштићена са две вертикално пободене камене плоче, а поред друге, укопане слободно, нађена је зделом поклопљена керамичка шоља испуњена животињским костима. Некропола у Граштици, са грбовима инхумираних покојника, датована је у сразмерно дуг период – од средњег бронзаног доба до почетка старијег гвозденог доба.⁷

Улпијана

У средишту античког града, између неколико брњичких грובה, истражена су и два са остацима инхумираних покојника. У првом, укопаном у здравицу, покојник је положен на леви бок, са наглашено савијеним ногама и шакама постављеним у висини главе, а у другом, нађена је само лобања. Грбови инхумираних покојника датовани су у бронзано доба, а кремираних у НаА2–НаВ1. Показало се, међутим, да брњичке грбове из ове некрополе треба везати за период у који је датована брњичка култура.⁸

Игларево

У близини метохијског села Игларево, од 1986. до 1991. године, истражене су две некрополе, са укупно 48 грובה, од којих су три била са урнама испуњеним остацима кремираних особа.⁹ Грбови инхумираних покојника били су различито формирано. Најмање је било грובה без гробних конструкција у које су покојници били плитко сахрањени на боку, са рукама повијеним у лактовима и незнатно савијеним ногама. Оријентација тих грובה била је запад – исток. Само у једном из ове групе (гроб IV/4) нађени су прилози – игла купасте главе, са лопатастим проширењем на врату и кратки бронзани бодеж.¹⁰ Код грובה са конструкцијом правоугаоног облика, која је начињена од камена различитих величина,

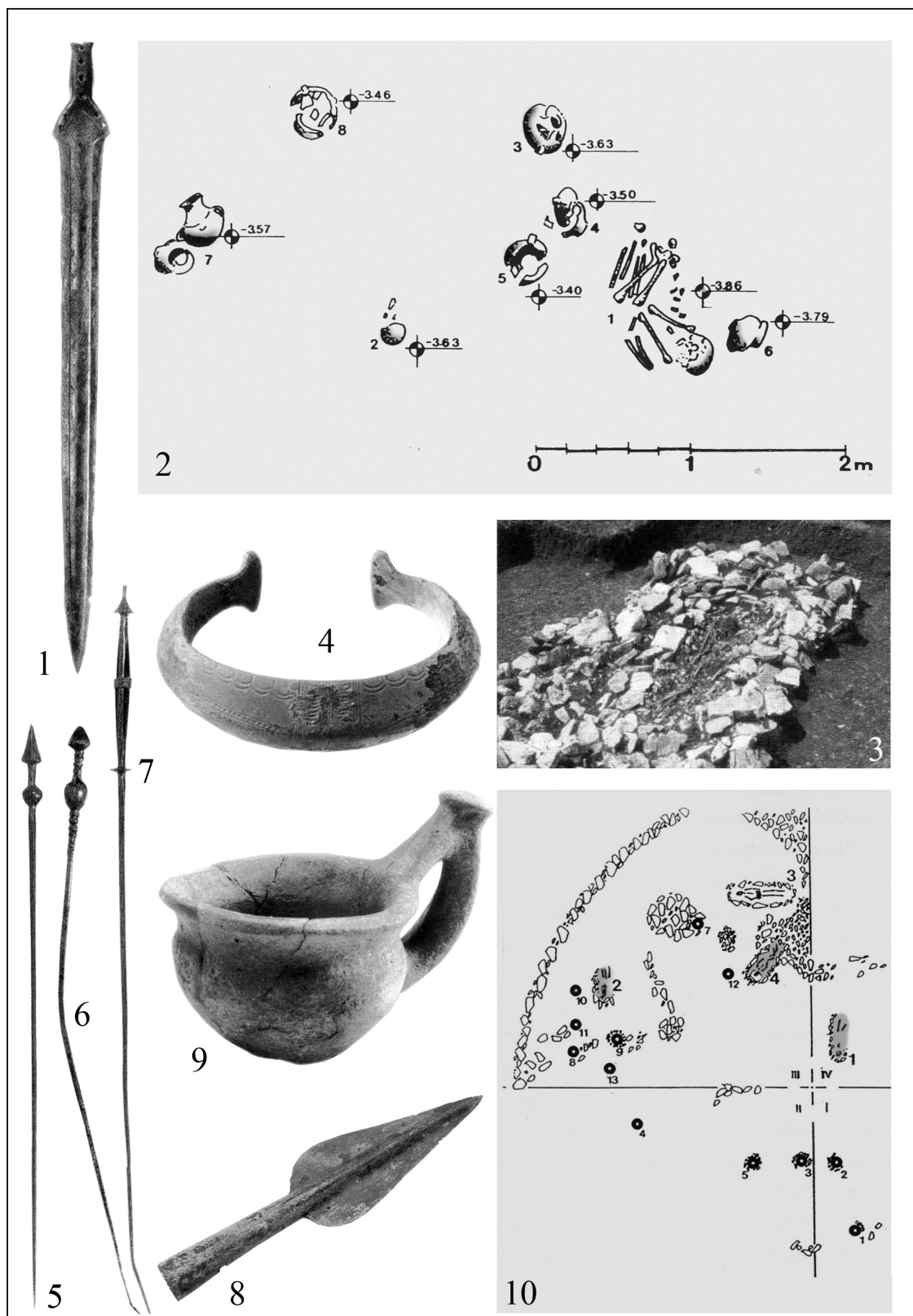
⁶ Sreјović 1960, 83–135, sl. 8; Lјuci 1984, 25–34; Љуци 1998, 120, кат. 133.

⁷ Мехметај 1993, 54; Лазих 1996, 29, Т. XVII–XXI.

⁸ Цветковић–Томашевић, 1983, 72, 76, сл. 10; Лазих 1996, 136.

⁹ Љуци 1998, 220–234.

¹⁰ Лазих 1996, Т. XXXIX/12.

Т. I – 1: Бронзани мач из Доње Брњице (према: Љуци 1998, кат. 133); 2: Улпијана, гробови инхумираних и кремираних покојника (према: Лазић 1996, пл. 17); 3: Игларево–Риђево, гроб бр. 8 (према: Љуци 1998, 126, сл. 2); 5–9: Игларево–Риђево, налази из гробова инхумираних покојника (према: Љуци 1983, кат. 118, 120–121, 125–126, 128); 10: Делимеђе, гробови кремираних и инхумираних покојника (према: Лазић 1996, пл. 1).

испружени покојници, положени на бок, благо повијених ногу, лежали су на подлози од ситног камена. Главе су им биле усмерене ка северу или истоку. Потом, овакви грбови покривени су плочастим камењем (Т. I/3). Као прилози јављају се оружје, бронзани накит и керамика. Поједине игле од бронзе, као и поједине керамичке форме из Игларева срећу се и у другим некрополама брњичке културе (Т. I/4–9). На основу налаза од бронзе, некрополе у Иглареву датоване су у средње и касно бронзаног доба, односно у период BrB2/C–BrD/NaA1.¹¹

Рогово–Фуше

На овом локалитету, истражен је тумул из гвозденог доба, испод кога је откривена старија некропола са две врсте грбова укупаних у здравицу.¹² Првој припадају грбови покојника који су у положени на бок, са благо савијеним ногама, на површине „поплочане“ ситним каменом. Оријентисани су различито (север–југ, исток–запад или североисток–југозапад). Као прилози јављају се: игла у облику печата (датована у BrB2–BrC) и масивне бронзане гривне проширених крајева које потичу из истог раздобља.¹³ У другу врсту спадају два гроба кремираних покојника, са урнама које се могу повезати са брњичком културом. Укопавањем једне урне оштећена је гробна конструкција са остацима инхумираног покојника.

Делимеђе

У основи развучене хумке из старијег гвозденог доба, оивичене крупнијим каменом, током ископавања 1977. и 1978. године, откривено је 13 брњичких грбова са остацима кремираних покојника. Осим њих, ту су нађена и три различито оријентисана гроба (бр. 1–2, 4), са покојницима положеним на десни бок, са благо савијеним ногама (Т. I/10). Сахрањени су без прилога, у гробне конструкције од камена. Глава у гробу бр. 4, била је постављена на камену плочу – постоље за урну – сличну постољима откривеним у брњичкој некрополи у селу Дојевиће.¹⁴

Латинско гробље

У основи хумке I, код пештерског села Глоговик у Коштан пољу, истраженом од 1978. до 1980. године, нађени су грбови инхумираних, као и кремираних покојника похрањених у брњичке урне, од којих су неке укопане ван основе тумула (Т. II/1). Два очувана гроба са инхумацијом (бр. 44 и 54) оријентисани су по правцима југозапад–североисток, односно северозапад–југоисток. Покојници су положени на десни бок, са благо повијеним ногама, у гробне конструкције начињене од крупнијег камена. Као у Иглареву, из обе врсте грбова потичу посуде сличних профилација, са идентично моделованим дршкама (Т. II/10–11). Грбови инхумираних покојника датовани су у средње и позно бронзаног доба (Br C–Na A), а брњички грбови у Na B2.¹⁵

Грачанска поља

У хумци I, међу грбовима из најстаријег хоризонта, где су покојници инхумирани, као у Латинском гробљу, нађена је и потпуно сачувана здела „брњичке“ профилације. Грбови из овог хоризонта датовани су у крај средњег и почетак касног бронзаног доба (BrC–BrD).¹⁶

¹¹ Лазих 1996, 123; Љуци 1998, 132–133.

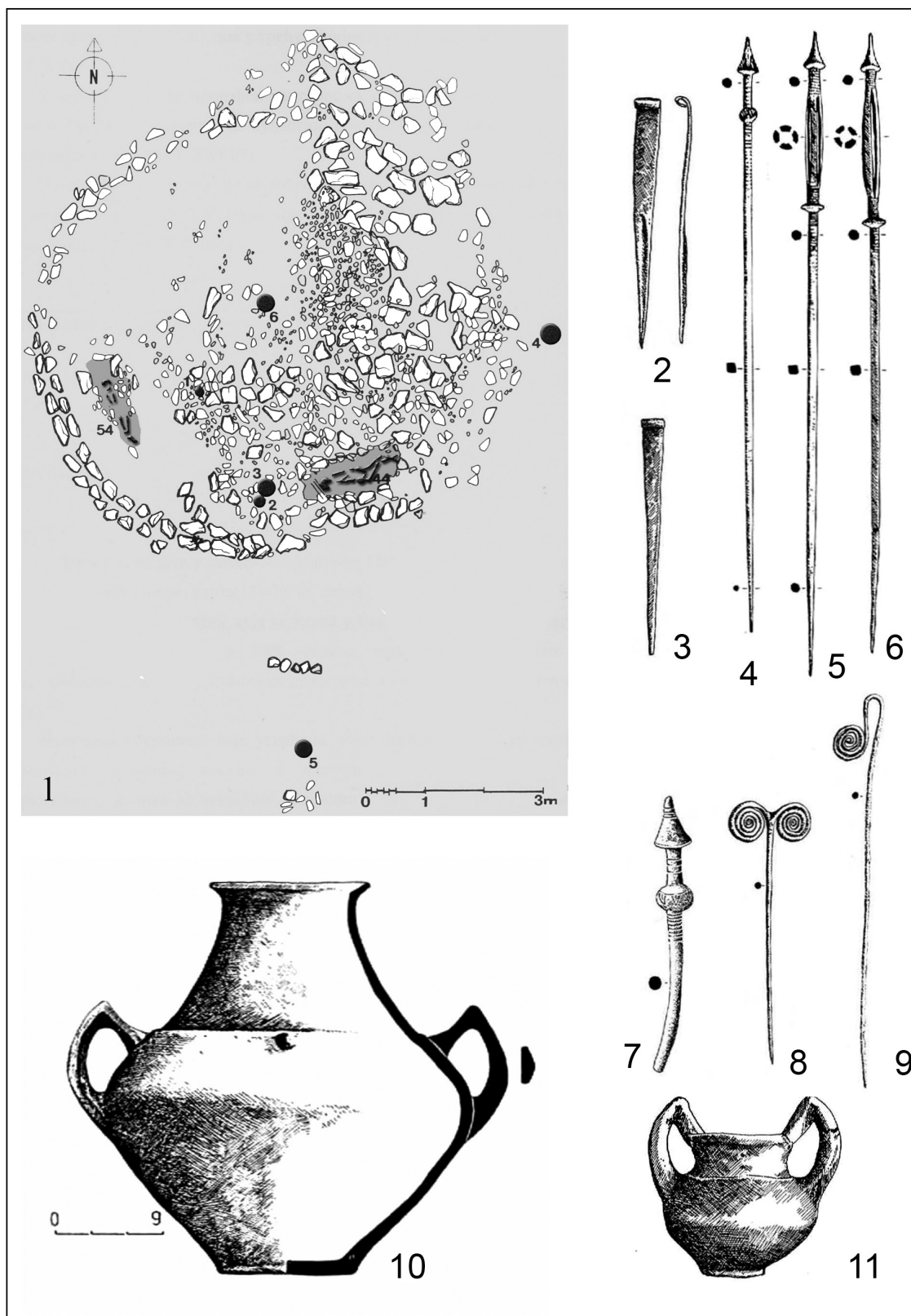
¹² Garašanin 1966, 40–42.

¹³ Гарашанин 1973, 311, Т. 55/2; Љуци 1998, 124, кат. 150.

¹⁴ Лазих 1996, 9–11.

¹⁵ Летица 1982, 9–17, Т. I–IV.

¹⁶ Jevtić 1997, 305–306, Fig. 10/10.

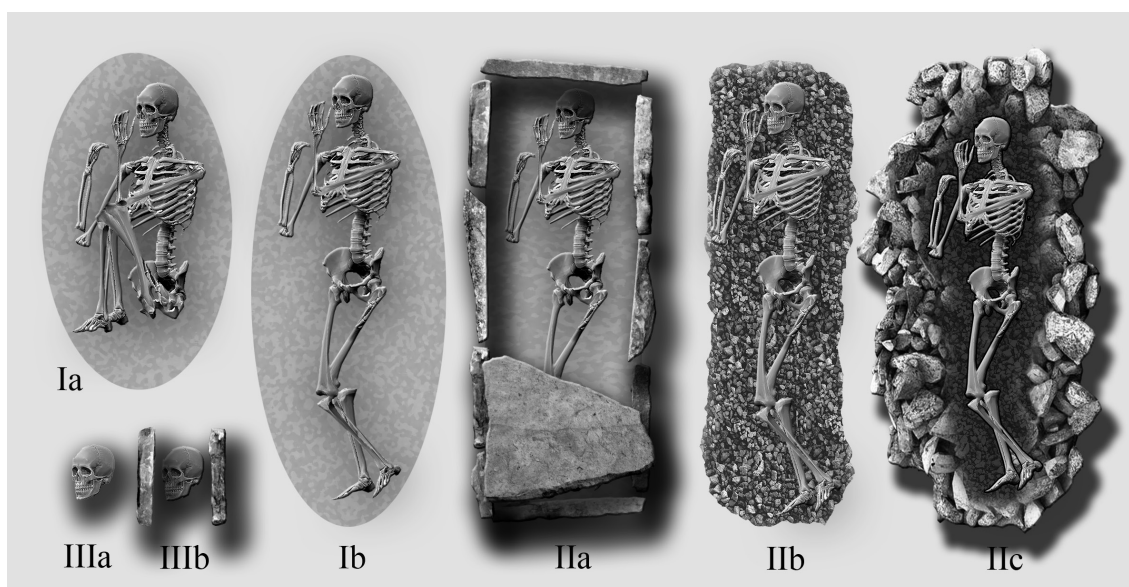
Т. II – Латинско гробље. 1: гробови инхумираних и кремираних покојника (према: Лазих 1996, пл. 13); 2–6: археолошки налази из гроба бр. 44; 7–9: археолошки налази из уништених гробова инхумираних покојника; 10: брњичка урна из гроба кремираног покојника; 11: пехар из гроба бр. 44 (према: Лагица 1982, Т. I/4–6, 8–10, Т. III/9–11, Т. IV/2).

После прегледа брњичких некропола са гробовима инхумираних покојника, могуће је истаћи неколико запажања везаних за територију на којој се они јављају, врсте некропола у којима су нађени, њихову типологију и на крају, њихов стратиграфски и хронолошки положај у односу на брњичке гробове кремираних покојника.

Када је реч о територији, лако се уочава да некрополе брњичке културе, са гробовима инхумираних покојника, захватају западни део њене територије (карта 1). Грбови инхумираних покојника појављују се у равним некрополама (Улпијана, Граштица, Доња Брњица, Игларево), али и у онима где су брњички грбови нађени под тумулима (Рогово, Делимеђе, Латинско гробље и Грачанска поља).

Међу гробовима са инхумацијом уочавају све три основна типа (сл. 1). У први спадају грбови без гробних конструкција (тип I), а у други они са гробним конструкцијама (тип II). Као посебан вид сахрањивања у брњичким некрополама јавља се и ритуално укопавање лобања (тип III).

Код гробова без гробних конструкција, постоје две варијанте – прва са покојницима који су сахрањени у згрченом положају (Ia) и друга где су они положени на бок са благо повијеним ногама (Ib). Грбови сврстани у варијанту Ia откривени су у Улпијани, а грбови опредељени у варијанту Ib истражени су у Игларевоу и Доњој Брњици (сл. 1).

Сл. 1 – Врсте гробова инхумираних покојника у некрополама брњичке културе (идеална реконструкција). Ia: Улпијана, Ib: Доња Брњица и Игларево; IIa: Граштица; IIb: Рогово–Фуше; IIc: Латинско гробље, Делимеђе, Игларево; IIIa: Граштица, Улпијана; IIIb – Улпијана; IIIc: Граштица.

Гробне конструкције за инхумиране покојнике могу да буду: цисте од камених плоча (варијанта IIa), подлоге начињене од ломљеног камена (варијанта IIb), или конструкције грађене од крупнијег камена (варијанта IIc). У свим варијантама другог типа покојници су сахрањени на десном боку, са благо повијеним ногама и рукама савијеним у лактовима (сл. 1). Грбови сврстани у варијанту IIa откривени су једино у Граштици, грбови варијанте IIb нађени су у Рогову, а они опредељени у варијанту IIc истражени су у Игларевоу, Латинском гробљу, Делимеђама и Грачанским пољима. Грбови без конструкције (Ia и Ib) и грбови са цистама (варијанта IIa) откривени су у равним некрополама, док су грбови са конструкцијама (варијанта IIb и IIc) присутни како у равним (Доња Брњица, Игларево), тако и у брњичким некрополама прекривеним хумкама (Латинско гробље, Делимеђе и Грачанска поља).

Грбови са парцијално сахрањеним лобањама, јављају се у две варијанте: прва, где је лобања слободно укопана (IIIa) и друга, са лобањом укопаном између вертикално по-

стављених камених плоча (IIIb). Такви гробови нађени су у Граштици (обе варијанте) и Улпијани (варијанта IIIa).

Хронологију гробова инхумираних покојника у брњичким некрополама одређују прилози – нарочито они од метала, будући да грнчарија, уколико је има, поседује карактеристике брњичке продукције, па у најбољем случају упућује на закључак да су они истовремени са гробовима кремираних покојника. У гробовима са инхумацијом, предмети од бронзе нађени су у Рогову, Доњој Брњици, Иглареу, Латинском гробљу и Грачанским пољима, па се на основу њих може одредити хронологија гробова сврстаних у варијанте Ib, IIb и IIc.

О хронологији гробова без конструкција (Ib) може да се суди само на основу података из Игларева и Доње Брњице. Из гроба IV/4 у некрополи Кршине, у Иглареу, потиче бронзани бодез, нађен са иглом купасте главе испод које се налази лоптасто задебљање.¹⁷ У цетинској култури, као и на територији културне групе Белотић–Бела Црква, слични бодези одређени су у крај раног бронзаног доба.¹⁸ Међутим, поменута игла датује се у дужи период – од средњег до касног бронзаног доба, што упозорава да је овај гроб настао током средњег бронзаног доба.¹⁹ У Доњој Брњици, такође, истражен је слободно укопан гроб инхумираног покојника, са бронзаним мачем типа Ројтлинген (Reutlingen), који ову сахрану датује у На А (Т. I/1).²⁰

Из гробова са конструкцијама у Рогову (IIb) потичу игле са главом у облику печата и пуно ливене бронзане наруквице отворених и проширених крајева, које су датоване у средње бронзано доба (BrB2–BrC).²¹ У Латинском гробљу, у гробу бр. 54 нађене су пуно ливене бронзане наруквице датоване у средње бронзано доба, а у гробу бр. 44 бронзане игле са купастом главом и лоптастим задебљањем, игле са сличном главом и шупљим издуженим вратом, *Rollenkopfnadel* и тд.²² Мада оба гроба показују сличност у начину конструкције и положају скелета, 3. Летица је гроб бр. 54 датовала у средње бронзано доба, а онај бр. 44 у На А, на основу игала типа *Rollenkopfnadel*.²³ Показало се, међутим, да су такве игле (проширене главе) старије и да их треба одредити најкасније у средње бронзано доба, односно у период BrA2–BrC1, што уједно значи да су ови гробови истовремени.²⁴ Највише налаза од бронзе у Латинском гробљу потиче из гробова инхумираних покојника којима су гробне конструкције уништене каснијим сахранама. У тим гробовима нађени су бронзани торквеси, једна наруквица отворених крајева, апликације и дугмета од бронзе, затим игле типа *Volutenkopfnadel* и оне купастих глава са лоптастим задебљањем (Т. II/7–9).²⁵ Торквеси и наруквице из ових гробова, у Гласиначкој култури датују се у IIIa фазу њеног развоја (BrD), а *Volutenkopfnadel* у BrC–BrD.²⁶ Слични гробови из хумке I на локалитету Грачанска поља датовани су, на основу накита, у крај средњег и почетак позног бронзаног доба, односно BrC–BrD.²⁷ Дакле, хронологија налаза од бронзе из гробова покојника који су инхумирани у гробне конструкције од камена у Латинском гробљу и Грачанским пољима (варијанта IIc), упућује на закључак да се такав облик сахрањивања на Пештеру примењивао у средњем и позном бронзаном добу.

¹⁷ Лазић 1996, Т. XXXIX/1–2. Поново, захваљујем колеги К. Љуцију, који ми је 1996. године омогућио да у докторској дисертацији Култура Доња Брњица – генеза, развој и хронологија прикажем необјављене налазе из Игларева.

¹⁸ Marović, Čović 1983, 197, Т. XXXI/7; Гарашанин 1973, 262, сл. 8–II.

¹⁹ Лазић 1996, 122–123, таб. 21; Vasić 2003, 65–67, Т. 24/381.

²⁰ Srejić 1960, 95, сл. 8; Филиповић 2015, 96, 118.

²¹ Гарашанин 1973, 311, Т. 55/2; Љуци 1998, 124, кат. 150.

²² Летица 1980, 13, Т. I/1–10.

²³ Летица 1982, 13.

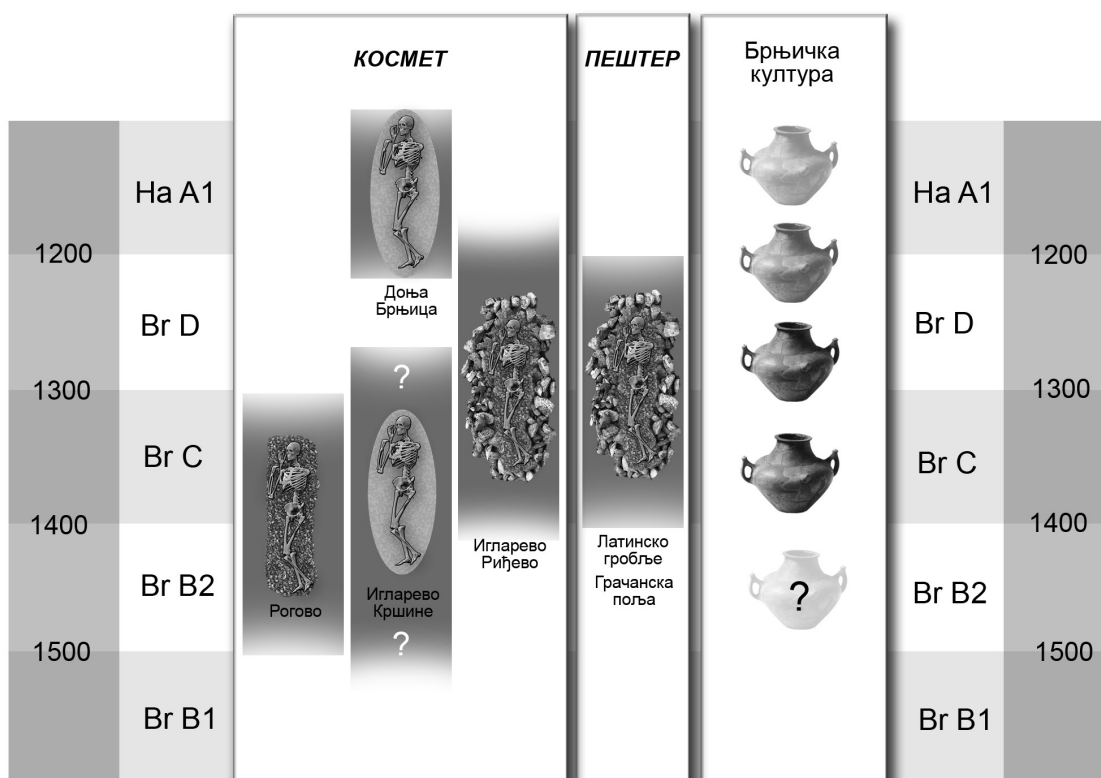
²⁴ Vasić 2003, 25, Taf. 9/117–123, Taf. 20/119.

²⁵ Летица 1982, Т. II/1–6; Т. III/1–11

²⁶ Čović 1983 414, сл. 28/6; Vasić 2003, 27, Taf. 9/128 – 129, Та. 20/128.

²⁷ Jevtić 1997, 306.

Када је о Космету реч, некропола са највише гробова покојника инхумираних у гробне конструкције од наређаног камена (варијанта Пс) откривена је у Иглареу. Осим накита, у појединим гробовима тог типа нађено је и оружје, што олакшава њихово датовање. У некрополи Риђево, у гробу бр. 1, нађене су бронзане наногвице, затим наруквице отворених и проширених крајева, игле типа *Volutenkopfnadel*, као и један добро сачуван салталеоне. На основу више аналогија, налази из овог гроба могу да се датују у BrB2/C–BrD, односно у средње и почетак касног бронзаног доба.²⁸ Са друге стране, у гробу бр. 8, у коме је сахрањен убојито наоружан ратник, нађени су: рапир Сандарсиног (N. K. Sandars) типа C1, два бронзана ножа, копље и бојна секира. На основу више аналогија из Грчке, Македоније и Албаније, наоружање из овог гроба датовано је у период BrC–BrD.²⁹

Сл. 2 – Хронологија гробова инхумираних покојника у некрополама брњичке културе.

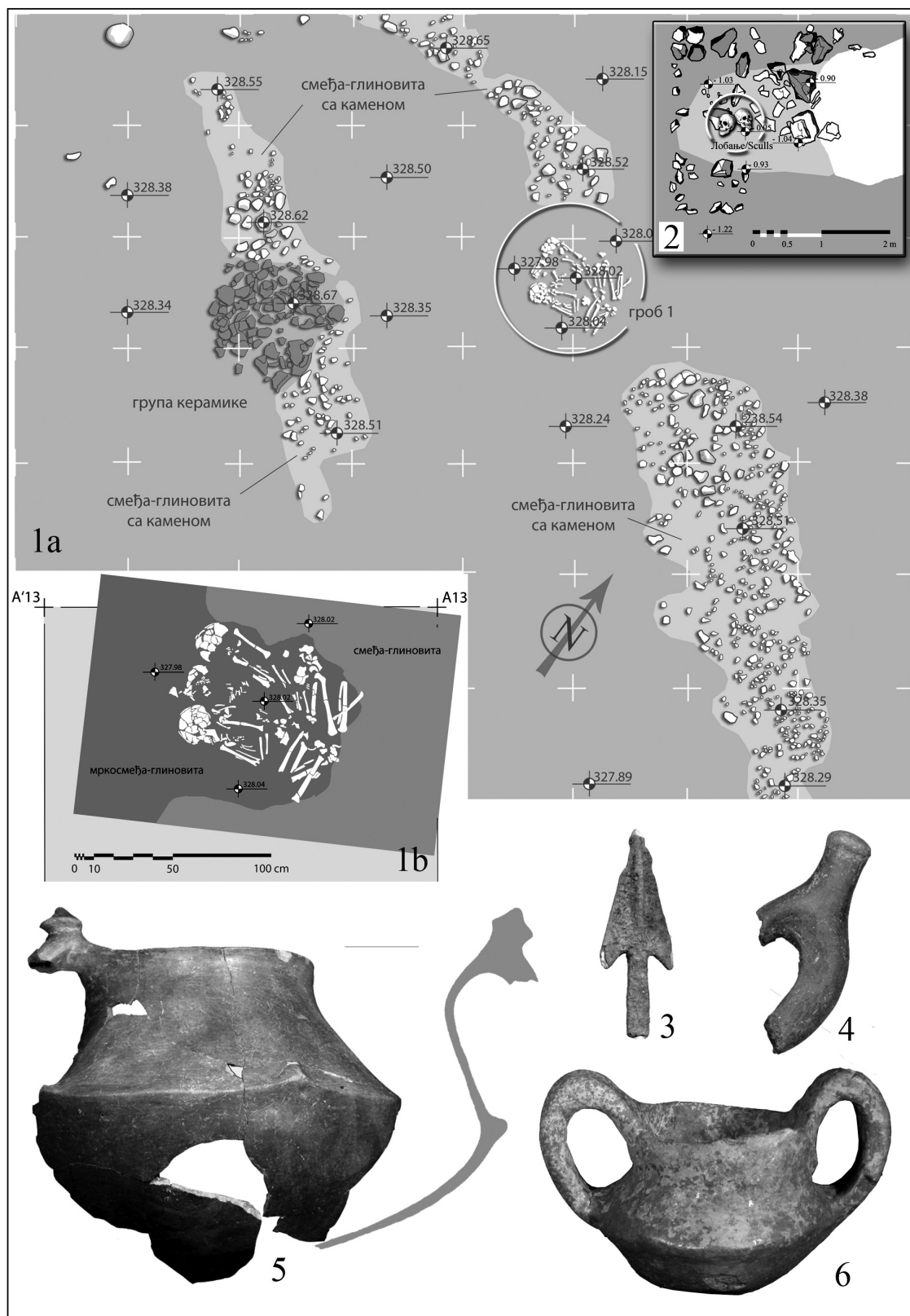
Преглед хронологије гробова са инхумираним покојницима из некропола брњичке културе показује да се они јављују у хронолошком распону од средњег до касног бронзаног доба (Br B2/C–HaA1). Судећи на основу бронзаног накита из Рогова, најстарији су они у којима су покојници сахрањени на подлози од ломљеног камена (варијанта Пб).³⁰ Мало касније, на Космету, појављују се и грбови покојника инхумираних без конструкције (варијанта Ib), који су на основу оружја и накита датовани у период BrC–HaA1. И на крају, инхумирање у гробне конструкције од камена (варијанта Пс), на Космету и Пештерској висоравни, датује се у крај средњег и почетак касног бронзаног доба (BrC–BrD).

Дакле, имајући на уму раздобље у коме се појављују грбови са инхумацијом (BrB2/C–HaA1), као и хронологију брњичке културе (BrC/D–HaA2), проистиче да су у тим

²⁸ Лазих 1996, 123, Т. XXXVII/1–5.

²⁹ Лазих 1996, 123, Т. XXXVIII/1–6; Филиповић 2015, 96, 122.

³⁰ Најстарији грбови инхумираних покојника могли би да буду они у којима су покојници сахрањени у згрченом положају, будући да је то рани облик инхумације који се одржао до средњег бронзаног доба (Лазих 1997). Ипак, нађена су само два таква гроба (Улпијана), али без прилога, па их није могуће поуздано датовати.

Т. III – 1а–b: Глоговац, тројни гроб; 2. Магура, парцијално сахрањене лобање;
3–6: Глоговац, налази из слоја брњичке културе.

областима, у брњичким некрополама, оба начина сахрањивања била истовремена, односно да се ту примењивао биритуални облик сахрањивања (сл. 2).

И на крају, преостаје да се објасне разлози за двојако сахрањивање у некрополама брњичке културе на Космету и на Пештерској висоравни и да се процени у којој мери и на који начин оно одражава регионалне карактеристике у развоју брњичких заједница у тим областима.³¹

У том смислу, упадљиво је да се биритуални начин сахрањивања јавља само у западном делу територије брњичке културе, одвојеном од њених матичних области у Јужном Поморављу и од главних централнобалканских комуникација трасираних долинама Јужне Мораве, Нишаве и Вардара (карта 1). Космет и Пештер повезани су блиско токовима Лима, Белог и Црног Дрима са планинским регијама на западу и југозападу, где је током развијеног и касног бронзаног доба инхумација у тумулима била водећи облик сахрањивања.³² Дакле, дужи контакт са суседима на западу могао би да буде разлог за појаву биритуалног сахрањивања у брњичким некрополама у тим областима.³³ Такође, имајући на уму специфичности у сахрањивању на Космету и на Пештеру, може да се закључи да је у западном делу територије брњичке културе, настала „прелазна зона“ са некрополама њених припадника у којима је примењиван биритуални начин сахрањивања.

Заједништво оних који су имали различите приступе у сахрањивању на Космету и Пештеру довело је до настанка и специфичних (регионалних) облика у материјалној култури брњичких заједница у тим областима. Наиме, само у метохијским и пештерским некрополама појављују се игле са купастом главом и шупљим, издуженим, проширењем на врату. Такође, пореклом из тих области су игле са купастом главом и лоптастим задебљањем, као и *Rollenkopfnadel* проширене главе, јер су честе у косметским и пештерским некрополама, а веома ретке изван тих области. Упадљиво је, такође, да грбови из некропола на Пештеру и Космету предњаче у односу на оне у другим областима брњичке културе, у погледу броја приложених предмета од бронзе. Са друге стране, присутне су и крупне разлике, између брњичких грбова са инхумацијом и оних са кремацијом, које се огледају у количини бронзаног накита и оружја. Жене које су при инхумацији богато дароване драгоценим накитом од бронзе и ратници (хероји) инхумирани са убојитим наоружањем свакако су били на врху друштвене лествице – значајно изнад већине која се кремирала. Они, посматрано из нашег угла, као да су чинили посебан, владајући staleж.

Појава њихових грбова у некрополама брњичке културе, крајем средњег и у позно бронзано доба, истиче значај те повлашћене групе аристократа и хероја–заштитника, баш у време које непосредно претходи инвазији дошљака из Паноније, који су у XIII и XII столећи пре Христа изазвали убрзани распад традиционалних култура бронзаног доба на централнобалканском подручју.

³¹ О регионалним карактеристикама (варијантама) у развоју Брњичке културе писао је М. Стојић. За налазишта на Космету и Пештерској висоравни утврдио је да се разликују од насеља и некропола у Јужном Поморављу, зато што у њима није нађена канелована грнчарија (Stojić 2006).

³² Лазић 1988, 48–56.

³³ Као посебан проблем код биритуалног начина сахрањивања у брњичким некрополама јавља се појава покојника који су инхумирани без гробне конструкције, у згрченом полагају, и нарочито парцијално сахрањених лобања. Наиме, у Глоговцу код Беле Паланке, откривен је плитко укупан тројни гроб покојника инхумираних у згрченом полагају, без прилога, који се везује за слој са налазима датованим у крај средњег бакарног доба (Т. III/1a–b, 3–6). У некрополи гамзиградске културе, на Магури, код Гамзиграда, међу оштећеним гробовима кремираних покојника из бронзаног доба у основи Ромулиног тумула, нађене су и две парцијално сахрањене лобање (Т. III/2). Дакле, згрчени скелети и уповање лобања (глава) у другим налазиштима и некрополама у Источној Србији наговештава да би такви облици сахрањивања у некрополама брњичке културе на Косову (Улпијана и Граштица) могли да буду пореклом из других области.

Библиографија

- Булатовић 2001** – А. Булатовић, Керамика прелазног периода из бронзаног у гвоздено доба у јужноморавском сливу, *Лесковачки зборник* XLI: 163–178.
- Булатовић 2008** – А. Булатовић, *Врање, културна стратиграфија праисторијских локалитета у Врањској регији*. Београд-Врање, 2008.
- Bulatović 2008** – A. Bulatović, *Nastanak i razvoj kultura bronzanog doba u basenu Južne Morave*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, 2008.
- Vasić 2003** – R. Vasić, *Die Nadeln im Zentralbalkan*, PBF XIII/11, Mainz, 2003.
- Гарашанин 1973** – М. Гарашанин, *Праисторија на тлу СР Србије*. Београд, 1973.
- Garašanin 1966 – M. Garašanin, Rogovo “Fuše”, Đakovica – praistorijska nekropola sa humkama, *Arheološki pregled* 8: 40–42.
- Јевтић 1990** – М. Јевтић, Праисторијска некропола у Пироту – прилог познавању брњичке групе, *Гласник САД* 6: 92–103.
- Jevtić 1997** – M. Jevtić, Prehistoric Barrows at Gračani near Novi Pazar, у: *Уздарје Драгославу Срејовићу*, ур. М. Лазић, Београд, 1997: 301–314.
- Капуран и Стојић 2001** – А. Капуран, и М. Стојић, Керамика брњичке културне групе са локалитета Хисар – југоисточна падина у Лесковцу, *Лесковачки зборник* XLI: 95–130.
- Krstić 1962** – D. Krstić, Gonja Stražava, Prokuplje – Naselje i nekropole, *Arheološki Pregled* IV: 73–76.
- Лазић 1988** – М. Лазић, *Топографија и типологија праисторијских тумула у Србији и Цној Гори*. Београд, 1988.
- Лазић 1996** – М. Лазић, *Култура Доња Брњица – генеза, развој и хронологија*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, 1996.
- Лазић 2007** – М. Лазић, Хумка из бронзаног доба на локалитету Савин лакат код Пријепоља, *Архаика* 1: 109–132.
- Лазић 2009** – М. Лазић, Ко су били Дарданци?, *Архаика* 2: 53–75.
- Летица 1979** – З. Летица, Илирски гробови у Дојевићу, у: *Сахрањивање код Илира*, ур. М. Гарашанин, Београд, 1979: 73–78.
- Летица 1982** – З. Летица, Пештер у бронзано и гвоздено доба, *Старинар* XXXII: 9–17.
- Љуци 1998** – К. Љуци, Бронзано доба, у: *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века*, ур. Н. Тасић, Београд, 1998: 117–146.
- Љуци 1998а** – К. Љуци, Хронолошки положај некрополе Доња Брњица на основу металних налаза, у: *Рад Драгослава Срејовића на истраживању праисторије централног Балкана*, ур. Н. Тасић, Крагујевац, 1998: 165–176.
- Ljuci 1984** – K. Ljuci, Nova grupa grobova na praistorijskoj nekropoli u Donjoj Vrnjici, *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije* XIII–XIV: 25–34
- Marović i Čović 1983** – I. Marović, V. Čović, Cetinska kultura, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* IV, ur. A. Benac, Sarajevo, 1983: 191–231.
- Мехметај 1993** – Х. Мехметај, Праисторијска некропола у Граштици, *Гласник Друштва конзерватора* 17: 51–54.
- Срејовић 1977** – Д. Срејовић, Праисторијска некропола у Дојевићима и њен значај за оцену етничке припадности становника долине Рашке у преримско доба, *Новопазарски зборник* 1: 73–81.
- Sreјović 1960** – D. Sreјović, Praistorijska nekropola u Donjoj Vrnjici, *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije* IV–V: 83–135.
- Sreјović 1973** – D. Sreјović, Karagač and the Problem of the Ethnogenesis of the Dardanians, *Balkanica* IV: 39–82.
- Стојић 2001** – М. Стојић, Брњичка културна група у басену Јужне Мораве, *Лесковачки зборник* XLI: 15–93.
- Стојић 2003** – М. Стојић, Vaseni Južne Morave i Pčinje u vreme razvoja brnjičke kulturne grupe. *Пирајхме* II: 119–142.
- Стојић 2006** – М. Стојић, Regional Characteristics of the Brnjica Cultural Group, *Старинар* LVI: 73–84.
- Тасић 2001** – Н. Тасић, Брњица култура – њени претходници и наследници, *Лесковачки зборник* XLI: 7–14.
- Тасић 2003** – Н. Тасић, Дарданци и дардански супстрат, *Пирајхме* II: 39–61.

Трбуховић и Трбуховић 1970 – Л. Трбуховић, В. Трбуховић, *Доња Топоница – дарданска и словенска некропола*. Београд-Прокупље, 1970.

Филиповић 2015 – В. Филиповић, *Наоружање и ратничка опрема у културама позног бронзаног доба на територији Србије, Македоније, Црне Горе и Албаније*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, 2015.

Sermanović-Kuzmanović 1986 – А. Sermanović-Kuzmanović, Novopazarska Banja. Kasnoantička bazilika i nekropola starijeg gvozdenog doba, *Arheološki pregled za 1985. godinu*: 148–149.

Цветковић–Томашевић 1983 – Г. Цветковић–Томашевић, Улпијана – археолошка ископавања у средишту и јужном делу античког града, *Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе XV*: 72–76.

Čović 1983 – В. Čović, Glasinačka kulturna grupa, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja IV*, ur. А. Benac, Sarajevo 1983, 413–432.

Graves of the Inhumed Deceased at the Necropolis of the Brnjica Culture

Miroslav D. Lazić

Abstract: Cremation of the deceased and the burying of their remains in urns stands out as one of the essential characteristics of the Brnjica culture, despite the fact that certain necropolises of the Brnjica culture contain inhumations. Such graves are interpreted as earlier, although some contain identical grave goods as the cremated ones. A total of eight necropolises of the Brnjica culture containing both cremations and inhumations are known from the territories of Kosmet and Pešter. The period in which such graves occur (Br B2/C-Ha A1) corresponds to the chronology of the Brnjica culture (Br C/D-Ha A2), which further indicates that both burial manners were concurrent, meaning that a biritual form of burial was practiced. The reason behind such form of burials on the necropolises of the Brnjica culture in the territories of Kosmet and Pešter could have been a somewhat prolonged contact with their western neighbours, where inhumation in mounds represents the dominant form of burial. The unity of those who had different approaches to burial led to the formation of regional forms of material culture of the communities of the Brnjica culture in those areas, which are subsequently reflected in the amount, types, and distribution of bronze finds. At the same time, obvious differences concerning the amount of bronze jewellery and weapons between graves with cremation and inhumation indicate that women lavishly presented with precious jewellery, and inhumed warriors with deadly arms, were at the very top of social scale and represented a particular ruling class. The appearance of such graves in the end of the Middle Bronze Age, and especially during the Late Bronze Age, emphasises the significance of a privileged group of aristocrats, hero-protectors, in a period that directly precedes the gradual disintegration of the traditional Bronze Age culture in the area of the central Balkans.

Key words: Kosovo, Metohija, Pešter, Bronze Age, Brnjica culture, necropolises, inhumation, cremation, biritual burial.

List of authors / Списак аутора

Stefan Alexandrov
National Institute of Archaeology and Museum
Bulgarian Academy of Sciences
2 Saborna Str.
1000 Sofia, Bulgaria
stefanalexandrov@abv.bg

Dragana Antonović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
d.antonovic.960@gmail.com

Tiberius Bader
Max Eyth Str. 12
71282 Hemmingen, Deutschland
tib.bader@web.de

Martina Blečić Kavur
Univerza na Primorskem, Fakulteta za
humanistične študije, Titov trg 5
6000 Koper, Slovenia
martina.blecic.kavur@upr.si

Jan Bouzek
Charles University
Smetanovo nábřeží 6
11001 Prague, Czech Republic
Jan.Bouzek@ff.cuni.cz

Dragan Božić
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana, Slovenija
dragan.bozic@zrc-sazu.si

Игорь Викторович Брюяко
Одесский археологический музей
Национальной академии наук Украины
Ланжероновская ул.4
65026 Одесса, Украина
ibruyako@yandex.ru

Aleksandar Bulatović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
abulatovic3@gmail.com

Marko Dizdar
Institute of Archaeology
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Croatia
marko.dizdar@iarh.hr

Katarina Dmitrović
Narodni muzej Čačak
Cara Dušana 1
32000 Čačak, Serbia
katarina.dmitrovic@gmail.com

Aca Đorđević
National Museum in Belgrade
Trg Republike 1a
11000 Belgrade, Serbia
a.djordjevic@narodnimuzej.rs

Vojislav Filipović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
vfilipov1@gmail.com

Blagoje Govedarica
Institut für Prähistorische Archäologie
der FU Berlin, c/o Eurasien Abteilung des DAI
Im Dol 2-6, Haus II
14195 Berlin, Germany
blagoje.govedarica@dainst.de

Mitja Guštin
profemeritus
Pusterla 7
6330 Piran, Slovenia
mitja.gustin@upr.si

✠ **Bernhard Hänsel**
Institut für Prähistorische Archäologie,
Freie Universität
Fabeckstraße 23-25
14195 Berlin, Deutschland

Aleksandar Kapuran
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
a.kapuran@gmail.com

Boris Kavur
Univerza na Primorskem, Fakulteta za
humanistične študije, Titov trg 5
6000 Koper, Slovenia
boris.kavur@upr.si

Jovan Koledin
Muzej Vojvodine
Dunavska 35
21000 Novi Sad, Srbija
jovan.koledin@muzejvojvodine.org.rs

List of authors / Списак аутора

Мирослав Д. Лазич
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за археологију, Археолошка збирка
Чика Љубина 18-20
11000 Београд, Србија
mdlazic@gmail.com

Ljuben Leshtakov
National Institute of Archaeology with Museum,
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, 2 Saborna str.
1000 Sofia, Bulgaria
l_leshtakov@abv.bg

Marija Ljuština
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Odeljenje za arheologiju
Čika-Ljubina 18-20
11000 Beograd
mljustin@f.bg.ac.rs

Daria Ložnjak Dizdar
Institut za arheologiju
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Hrvatska
dldizdar@iarh.hr

Predrag Medović
Narodnog fronta 71
21000 Novi Sad, Serbia

Dragi Mitrevski
Ss. Cyril and Methodius University
blvd. Goce Delcev 9
1000 Skopje, Macedonia
dragimit@yahoo.com

Ognjen Đ. Mladenović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
mladenovic40@gmail.com

Kristina Mihovilić
Arheološki muzej Istre
Carrarina ulica 3
52100 Pula, Hrvatska
kristina.mihovilic@ami-pula.hr

Barry Molloy
School of Archaeology
University College Dublin
Newman Building
Dublin 4, Ireland
barrymolloy@gmail.com

Јовица Станковски
Т. Думба 88/4-21
1100 Куманово, Македонија
stankovskijovica@yahoo.com

Milorad Stojić
Milutina Milankovića 28
11000 Beograd, Srbija
milestojic@gmail.com

Marija Svilar
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
marijasvilar@yahoo.com

Josip Šarić
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
josips@eunet.rs

Biba Teržan
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenia
biba.terzan@ff.uni-lj.si

Денис Топал
Универзитет «Высшая антропологическая школа»
Зимбрулуй 10а
2024 Кишинев, Молдова
denis.topal@gmail.com

Selena Vitezović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
selenavitezovic@gmail.com